

OBEZBEĐENJE VODE ZA PIĆE I SANITACIJE ZA MARGINALIZOVANE GRUPE U REPUBLICI SRBIJI

Aleksandar Đukić, Ognjen Govedarica, Branislav Babić

*Univerzitet u Beogradu – Građevinski fakultet, Bulevar kralja Aleksandra 73,
Beograd. Email: ogovedarica@grf.bg.ac.rs*

REZIME

U radu je dat prikaz stanja ljudskih prava u pogledu obezbeđenja vode za piće, sanitacije i higijene za marginalizovane grupe u Republici Srbiji. Mada se stanje u ovim oblastima može oceniti kao relativno zadovoljavajuće, istaknuto je da predstoji još dosta posla u različitim sferama kako bi se ispunili zahtevi konvencija UN i EU o pravu na vodu, sanitaciju i higijenu.

KLJUČNE REČI: ljudska prava, voda za piće, sanitacija, higijena, marginalizovane grupe

PROVISION OF DRINKING WATER AND SANITATION FOR LEFT BEHIND GROUPS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

ABSTRACT

The paper presents the state of human rights in terms of providing drinking water, sanitation and hygiene for left behind groups in the Republic of Serbia. Although the situation in these areas can be assessed as relatively satisfactory, it was pointed out that there is still a lot of work to be done in various areas in order to meet the requirements of the UN and EU conventions on the right to water, sanitation and hygiene.

KEY WORDS: human rights, drinking water, sanitation, hygiene, marginalized groups

UVOD

Savet za saradnju u vodosnabdevanju i sanitaciju (*The Water Supply and Sanitation Collaborative Council – WSSCC*, <https://www.wsscc.org/>) je 2020. pokrenuo izradu studija kako bi se sagledalo stanje ljudskih prava u pogledu obezbeđenja vode za piće, sanitacije i higijene za marginalizovane grupe u osam zemalja u Africi (Mali, Nigerija, Uganda, Kenija), Aziji (Indija, Nepal) i u panevropskoj regiji (Francuska i Srbija). Odluka da se izrade ove studije u zemljama panevropske regije je donešena kako bi se prikazali primeri razvijenih zemalja koji smanjuju nejednakosti vezane za pristup vodi, sanitaciji i higijeni (*Water, Sanitation and Health – WASH*) među svojim stanovništvom. Izveštaji zemalja su korišćeni kao baza za pripremu glavnog izveštaja koji sumira glavne zaključke svake zemlje, opšta kretanja/trendove, razlike između zemalja i glavne preporuke. Ovo istraživanje ima cilj da

prepozna raskorake i izazove, dobre prakse i rešenja koja mogu da kreiraju osnovu tehničku podršku koju bi pružio WSSCC dok se transformiše u Sanitacioni i higijenski fond čija su ciljna grupa prvo one zemlje koje zaostaju za razvijenijim.

Izveštaj za R. Srbiju izvlači glavne podatke i analize iz sekundarnih izvora podataka koji su dostupni od strane upravnih tela/agencija (uključujući i rezultte popisa), agencija Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih agencija. Ovi podaci su ukršteni sa informacijama prikupljenim od glavnih izvora informacija prepoznatih među raznim grupama. Međutim, priprema izveštaja se poklopila sa drugim talasom Kovida-19 u Srbiji (jun-jul 2020.g.), što je omelo prikupljanje podataka, sprečilo rad na terenu i prikupljanje ostalih relevantnih informacija.

MARGINALIZOVANE GRUPE U R. SRBIJI IDENTIFIKOVANE U STATISTIČKIM I DRUGIM IZVORIMA PODATAKA

U Tabeli 1 se nalazi opis sedam marginalizovanih grupa prepoznate u zvaničnim statističkim podacima Srbije

Tabela 1. Marginalizovane grupe prepoznate u zvaničnim statističkim podacima Srbije
Table 1. Left-behind groups recognized in Serbia's official statistical data

Marginalizovana grupa	Definicija/opis	Broj stanovnika ili % od ukupnog broja stanovnika
Beskućnici	Prema međunarodnim preporukama (<i>Conference of European Statisticians, 2006</i>) Srbija razlikuje dva tipa beskućnika po popisu iz 2011.: <ul style="list-style-type: none"> • Primarni tip su ljudi bez stalne ili privremene boravišne adrese, koji žive napolju (npr. na ulicama, parkovima, ispod mostova, itd.) • Sekundarni tip uključuje ljude u privremenim smeštajima (npr. kratkotrajni boravak kod rođaka, nelegalno stanovanje ili pod pretnjom da se moraju iseliti), neadekvatan smeštaj (ustanove koje ne ispunjavaju standarde kao što su nelgalna naselja ili ustanove koje su prepunjene). 	Ukupno 18.287 beskućnika, od čega 97,6% pripada sekundarnom tipu beskućnika (popis iz 2011.)
Siromašni	Zavod za statistiku od 2013.g. sprovodi godišnje ankete i statističke analize o prihodima i uslovima života prema <i>EU-SILC (Eurostat)</i> metodologiji, u skladu sa strategijom Evropa 2020 ¹ . Osobe se smatraju da su u riziku od siromaštva nakon socijalnih davanja, ako imaju ekvivalentan raspoloživ prihod ispod granice rizika od siromaštva koji je postavljen na 60% od srednjeg državnog ekvivalentnog raspoloživog prihoda.	24,3% (2013. godine) 26,7% (2015. godine)

¹ Strategija Evropa 2020 je desetogodišnja strategija predložena od strane Evropske komisije 3. marta 2010. godine za napredak EU ekonomije. Ona ima za cilj „pametna, održiva, inkluzivna razvoja“ pod koordinacijom državnoj i Evropskih vlasti.

Marginalizovana grupa	Definicija/opis	Broj stanovnika ili % od ukupnog broja stanovnika
Osobe sa invaliditetom	Određivanje invaliditeta se utvrđuje na osnovu popisa iz 2011. sa odgovorima ispitanika da li, i u kojoj meri, imaju poteškoće pri izvođenju svakodnevnih aktivnosti, održavanju higijene i ostvarivanju ljudskih potreba (npr. ishrana) zbog problema sa vidom, sluhom, hodom, pamćenjem ili koncentracijom i komunikacijom.	8% (popis iz 2011.)
Romi	Romi su treća najveća etnička grupa u RS. Većina Roma su građansko stanovništvo koje dolazi iz raznih manjih i većih gradova u RS gde žive u različitim vrstama enklava.	2,05% (popis iz 2011.)
Migranti	Iako ne postoji formalna pravna definicija međunarodnog migranta, većina stručnjaka se slaže da je međunarodni migrant neko ko menja njegovu ili njenu zemlju prebivališta, nevezano za razlog migracije ili pravni status. Obično se pravi razlika između kratkotrajne ili privremene migracije, koja se odnosi na kretanje koje traje između tri i 12 meseci, i dugotrajno ili permanentna migracija, koja se odnosi na promenu zemlje boravka u trajanju od godinu dana ili više.	Broj dosta varira, od nekoliko stotina do nekoliko hiljada.
Izbeglice	Izbeglice su osobe koje su van svoje zemlje porekla zbog straha od progona, konflikta, nasilja ili nekih drugih okolnosti koje su ozbiljno poremetile javni red i, kao rezultat toga, zahtevaju međunarodnu zaštitu. Definicija izbeglice može se naći u <i>Convention and regional refugee instruments</i> iz 1952. godine, kao i u statutu UNHCR-a.	Ukupno 26.502 ljudi je zadržalo status izbeglice u 2018.
Interno raseljena lica (IRL)	Interno raseljena lica (IRL), prema <i>United Nations Guiding Principles on Internal Displacement</i> , su „osobe ili grupe ljudi koje su naterane ili prinuđene da pobjegnu ili napuste svoj dom ili mesto boravka, naročito kao rezultat ili da bi izbegli posledice oružanog sukoba, izloženost nasilju, kršenje ljudskih prava ili prirodne ili katastrofe izvanne od strane čoveka, i koji nisu prešli međunarodnu granicu.”	199.584 osobe koje su interno raseljene sa područja Kosova i Metohije je živelo u Republici Srbiji 2018. (2,85% od ukupnog broja stanovnika)

FAKTORI KOJI UTIČU NA POMENU LJUDSKIH PRAVA NA VODU ZA PIĆE, SANITACIJU I HIGIJENU (WASH)

Ubrzan razvoj vodosnabdevanja i sanitacije (kanalisanja) u Srbiji započeo je tokom druge polovine 19. veka, nakon što je zemlja dobila nezavisnost od Otomanskog carstva. Kao jedna od 6 republika bivše SFRJ, posle Drugog svetskog rata, Srbija je proglasila egalitaristički pristup u socijalnoj sferi, koji je uključivao deklarativnu rodnu ravnopravnost i jednaka prava za sve etničke grupe. Ovo je takođe bilo vreme ubrzanog ekonomskog razvoja, proširenje obrazovanja na sve etničke grupe, ubrzane industrijalizacije, razvijanja stambene izgradnje i infrastrukture, uključujući vodosnabdevanje i sanitaciju. Kada su usledile političke i etničke tenzije, praćene ekonomskom stagnacijom, SFRJ se raspala tokom niza sukoba tokom 1990., koji su rezultirali velikim brojem žrtava, izbeglica i IRL. 1990. su bile period ekonomske i socijalne degradacije i razvoj vodosnabdevanja i kanalisanja je bio usporen. Posle 2000, Srbija je počela da prolazi kroz političke promene i period ekonomskih i socijalnih reformi, sa postepenim ekonomskim poboljšanjem, uključujući i vodosnabdevanje i kanalisanje. Marta 2012. Srbija je dobila status kandidata za EU. Proces pregovora između Srbije i EU i dalje traje i Srbija ima obavezu da postepeno usaglasi nacionalno zakonodavstvo, politiku, standarde i prakse sa EU (uključujući i vodosnabdevanje i sanitaciju/kanalisanje).

Vodni resursi površinskih i podzemnih voda, iako ne preterano obilni, su dovoljni da ispune trenutne i buduće potrebe za pijaćom vodom u Srbiji. Ne postoje posebni geografski ili klimatski faktori i podaci vezani za marginalizovane grupe koji bi lišili bilo koju specifičnu grupu pristupu vodosnabdevanju ili sanitaciji, njihovih kapaciteta, znanja o njihovim pravima i nivou učešća u procesu donošenja odluka.

U Srbiji većina stambenih objekata ima adekvatne sanitarne prostorije (97% naseljenog domova). Ipak, i dalje postoje stambeni objekti bez sanitarnih prostorija i pijaće vode, najviše ilegalna romska naselja i naselja IRL ili degradirane kuće. U skorijoj prošlosti, usled velikog priliva izbeglica i migranata, postojali su značajni problemi da im se obezbedi adekvatni vodosnabdevanje i sanacija, ali poslednjih godina, sa smanjenjem broja izbeglica i migranata, zahvaljujući trudu Vlade R. Srbije, EU i međunarodnim donatorima, situacija se značajno poboljšala. U poređenju sa javnim sistemom vodosnabdevanja, kanalizacioni sistem u Srbiji je znatno slabije razvijen. 55% stanovništva je povezano na javnu kanalizaciju (dok je preko 85% povezano na sisteme vodosnabdevanja), dok je ostalih 45% povezano sa zasebne septičke jame, koje su često vodopropustljive, dovodeći do zagađenja podzemnih voda i zemljišta, sa mogućim rizicima po zdravlje stanovništva).

NACIONALNA I INTERNACIONALNA REGULATIVA I KONVENCIJE

Ustav R. Srbije (Službeni glasnik RS 98/2006) ne propoznaje nedvosmisleno pravo na vodu, sanitaciju i higijenu kao samostalno ljudsko pravo. Ipak, Ustav ih implicitno propoznaje kroz druga prava koja obezbeđuju jednakost, zdravlje i kulturološko blagostanje ljudi.

Zakon o vodama R. Srbije (Službeni glasnik RS 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 i 95/2018) uključuje sledeće odredbe relevantne za pravo na vodu za piće i sanitaciju:

- Vode su prirodan resurs koji je u vlasništvu Republike Srbije (Član 5).
- Svaki potrošač je dužan da koristi vodu na način koji ne uskraćuje druge osobe od prava da koriste vodu i ne ugrožava okolinu (Član 71).
- Korišćenje vode kako bi se stanovništvo obezbedilo pijaćom vodom, sanitarnim i higijenskim potrebama, ... ima prioritet nad korišćenjem vode za druge potrebe.

Zakon o komunalnim delatnostima R. Srbije (Službeni glasnik RS no. 88/2011, 104/2016 i 95/2018) definiše da opština/grad mora osnovati Javno komunalno preduzeće (JKP) koje je odgovorno za sprovođenje vodosnabdevanja i kanaliziranja potrošača (Član 5), a da je korisnik odgovoran da ne remeti druge korisnike, ne ugrožava okolinu i da ne ugrožava objekte i opremu za vodosnabdevanje i kanalizaciju. (Član 18), dok je obustavljanje usluga vodosnabdevanja i kanaliziranja posebno definisano Članom 19.

Antidiskriminacioni zakon (Službeni glasnik RS 22/2009) zabranjuje neopravdanu diskriminaciju ili nejednak tretman, ili izostavljanje (isključenje, ograničenje ili davanje prioriteta), u vezi sa osobama ili grupama, kao i članovima njihovih porodica, ili njima bliskim osobama, na otvoren ili prikriven način, na osnovu rase, boje kože, predaka, državljanstva, nacionalne ili etničke pripadnosti, jezika, religioznih i političkih shvatanja, roda, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, imovinskog stanja, rođenja, genetskim karakteristikama, zdravstvenim stanjem, invaliditetom, bračnim i porodičnim statusom, ubeđenjima, godinama, izgledom, članstvom u političkim, sindikatskim i drugim organizacijama ili druge prave ili pretpostavljene osobene karakteristike,

Za obezbeđenje vode za piće i sanitaciju za marginalizovano stanovništvo bitne su sledeće državne strategije:

- Strategija upravljanja vodama na teritoriji R. Srbije do 2034. godine
- Strategija integralnog i održivog urbanog razvoja R. Srbije do 2030. godine
- Strategije socijalne inkluzije Roma za period 2016 - 2025
- Nacionalna strategija za izbeglice i interno raseljena lica za period periodu od 2015 do 2020.

Odlučnost Republike Srbije da obezbedi adekvatne uslove života i pronađe trajno rešenje za interno raseljena lica se ogleda u usvajanju Zakona o upravljanju migracijama, kao i u reviziji Nacionalne strategije za izbeglice i interno raseljena lica za 2015-2020, sa značajnim fondom iz budžeta za brigu i poboljšanje položaja IRL, prikupljanje novčanih sredstava, kao i redovno postavljanje problema IRL na visoko mesto na političkoj agendi svih relevantnim foruma gde je fokus na trajnom rešenju njihovih problema. Strategije se fokusiraju na način da se poboljšaju uslovi života interno raseljenih lica dok su u rasejanju. Iako se pristup vodi za piće i sanitaciji može posmatrati kao deo „adekvatnih životnih uslova” (termin korišćen u Nacionalnoj strategiji), ipak pravo na vodu za piće i sanitaciju nisu eksplicitno definisani u Zakonu i Strategiji.

U pogledu ljudskih prava na vodu za piće i sanitaciju, za R. Srbiju od posebnog značaja su rezolucije i odluke UN i EU. Kroz Rezoluciju 64/292, 28. Julu 2010, Generalna skupština Ujedinjenih nacija je decidno priznala ljudsko pravo na vodu i sanitaciju i konstatovala da su čista pijaća voda i sanitacija suštinska za ostvarivanje svih ljudskih prava. Smernice EU o ljudskim pravima i odgovarajućoj pijaćoj vodi i sanitarnim uslovima usvojio je Savet EU na sastanku br. 3700 održanom 17. juna 2019. godine. Ove smernice i odluke EU još nisu transponovane u srpsko zakonodavstvo.

Pored nacionalne regulative i strateških dokumenata, Republika Srbija ratifikovala je značajan broj važnih i obavezujućih međunarodnih dokumenata:

Dokumenti Ujedinjenih nacija:

- *International Covenant on Civil and Political Rights* ("Službeni list SFRJ – Međunarodni sporazumi", br. 7/71),
- *International Pact on Economic, Social and Cultural Rights* ("Službeni list SFRJ – Međunarodni sporazumi"), br. 7/71),
- *Convention on the Legal Status of Stateless Persons* ("Službeni list SRJ – Međunarodni sporazumi", br. 9/59),
- *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination* ("Službeni list SFRJ – Međunarodni sporazumi", br. 6/67)
- *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* ("Službeni list SFRJ – Međunarodni sporazumi", br. 11/81).
- *United Nations Economic Commission for Europe (UNECE)-World Health Organization (WHO) Regional Office for Europe Protocol on Water and Health to the UNECE Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes* (stupio na snagu u R. Srbiji aprila 2013.).

Pored toga, UN i njegovi partneri u Srbiji rade na postizanju Ciljeva održivog razvoja. Ukupno 19 UN agencija, fondova i programa u Srbiji radi zajedno kroz implementaciju programa *Development Partnership Framework 2016-2020* kako bi podržalo napredak zemlje u unapređenju nacionalnih razvojnih prioriteta u potpunosti usklađenih sa Agendom 2030 Ujedinjenih nacija i procesima reformi EU.

Dokumenti Saveta Evrope:

- *European Conventions for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms the European Social Charter*
- *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*

Usvojeni dokumenti EU:

- *EU Charter of Fundamental Rights.*

NEDOSTACI I IZAZOVI

Ustav Republike Srbije ne prepoznaje jednoznačno ljudska prava na vodu i sanitaciju kao samostalno ljudsko pravo. Ipak, prepoznaje druga prava koja osiguravaju jednakost, zdravlje i kulturološko blagostanje ljudi, koje implicitno uključuje komponente obezbeđenja vode za piće i sanitacije. Postoji jaz u državnim i lokalnim regulativama koje se tiču određivanju ljudskih prava na vodu za piće, sanitaciju i higijenu. Ukratko, nacionalni pravni okvir direktno ne prepoznaje različite potrebe osetljivih i marginalizovanih grupa.

Glavni učesnici u implementaciji WASH u Srbiji su različita državna tela na svim državnim nivoima (sa povremenom podrškom od međunarodnih organizacija i donatora). Uopšteno, jačanje kapaciteta na svim nivoima vlasti bi bilo potrebno da bi se uveo koncept ljudskih prava na vodu, sanitaciju i higijenu marginalizovanim grupama kako bi se postigao održivi napredak u ovom polju. Nadležnosti za vodosnabdevanje i sanitaciju (kanalizaciju) je podeljeno između brojnih entiteta na republičkom, pokrajinskom i opštinskom nivou. Tako veliki broj nadležnih tela, sa ponekad preklapajućim nadležnostima, dovodi do kompleksnih procedura za implementaciju projekta, što postaje očigledno posebno na lokalnom (opštinskom) nivou.

Jedan od osnovnih problema sa kojima se susreće sektor voda u Srbiji je niska cena vode, i u nekim vodovodnim preduzećima nizak procent naplaćenih računa za vodu. Ključni uslov je da sektor voda, odnosno sektor vodosnabdevanja i kanalisanja, postigne održive mehanizme finansiranja kako bi osigurao pouzdani nivo usluga koje pruža potrošačima.

Reorganizacija i jačanje naročito komunalnog sektora u Srbiji, vodosnabdevanja i kanalisanja je poseban i izazovan zadatak koji srpske regulative i strateški dokumenti predviđaju, ali je to bilo odloženo nekoliko puta. Jačanje tehničkih i ljudskih kapaciteta javnih komunalnih preduzeća je još jedan važan zadatak koji obezbeđuje odgovarajući kvalitet WASH usluga i omogućuje ekspanziju WASH na čitavo stanovništvo, uključujući i marginalizovane grupe. Na čelu nadležnih vlasti za higijenu (zdravlje) je Ministarstvo zdravlja i mreža regionalnih Instituta za javno zdravlje koji su koordinisani od strane IJZ Batut. Uvođenje principa ljudskih prava na vodu za piće, sanitaciju i higijenu bi takođe zahtevalo da se njihovi kapaciteti osnaže.

Dugotrajni strateški planovi vezani za razvoj usluga WASH već postoje u Srbiji. Oni su pripremljeni u skladu sa trenutnim stanjem i predviđanjima za budući razvoj, poštujući državne i EU preporuke i ograničenja (najviše finansijska). Ipak, ono što najčešće nedostaje je jasno definisan i dobro strukturiran kratkotrajni akcioni plan sa jasnim obimom, ciljevima, ciljnim područjima, praćenjem napretka, ishodima i budžetom. Ovi planovi treba da obuhvate ciljane akcije koje imaju plan da poboljšaju WASH za marginalizovane grupe. Takvi akcioni planovi treba da budu pripremljeni periodično (npr. jednom godišnje ili jednom u dve godine), da budu ocenjeni i odobreni. Učešće marginalizovanih grupa u konsultacijama i u procesu donošenja odluka treba da bude podstaknuto kako bi se ubrzala implementacija.

Poslednjih godina postignut je napredak u primeni Protokola o vodi i zdravlju (*Protocol on Water and Health*) u Republici Srbiji, pogotovo u promovisanju i poboljšanju ravnopravnog pristupa vodi i sanitaciji. Međutim, do sada je uz podršku UNECE-a razvijen samo jedan Akcioni plan koji je počeo sa primenom 2019. Područje obuhvaćeno Akcionim planom obuhvata regione Šumadije i Pomoravlja u centralnom delu Srbije, što predstavlja oko 5,1% teritorije Srbije sa ukupno 435.992 stanovnika (16% od ukupnog broja stanovništva u Srbiji). Od ključnog je značaja tokom primene da se uključe organizacije civilnog društva koje predstavljaju sve ugrožene grupe u regionu obuhvaćenom Akcionim planom, kao i da se obezbedi fleksibilnost akcionog plana za uključivanje novih pojedinaca i ranjivih grupa, u slučaju da se identifikuju nove ranjive grupe ili pojedinci tokom procesa. Poseban izazov je pripremiti slične Akcione planove za druge regione u Srbiji, posebno za velike gradove.

Još jedan izazov predstavlja raspoloživost potrebnih sredstava za investicije u razvoj vodosnabdevanja i sanitacije. Trenutni nivo finansiranja u sektoru voda je približno polovina planirane sume predviđene Strategijom upravljanja vodama. Važno je napomenuti da je vodosnabdevanje i sanitacija relativno dobro razvijen u Srbiji, ali tako ograničen budžet značajno usporava dalji razvoj vodosnabdevanja i sanitacije u zemlji i produžice vremenski okvir potreban za postizanje ciljeva utvrđenih Strategijom upravljanja vodama i drugim strateškim dokumentima.

Dok se higijena (zdravlje) uglavnom oslanja na finansiranje iz državnog budžeta i stoga je limitirana budžetskim ograničenjima i ukupnom snagom nacionalne ekonomije, vodosnabdevanje i sanitacija (kanalisanje) se više oslanjaju na samoodržive mehanizme finansiranja kroz naplatu računa za vodu, za pružene vodovodne usluge. Reforma tarifa za vodu, kako bi se postigla potpuni povrat troškova, uz poštovanje kriterijuma pristupačnosti za marginalne grupe, je veoma važan i izazovan zadatak. Sve u svemu,

finansiranje WASH za marginalizovane grupe u Srbiji može se prepoznati kao veliko međusektorsko pitanje.

Postojeći sistem subvencija za usluge WASH mogao bi da se poboljša tako da uključi veći broj ljudi iz marginalnih grupa.

Monitoring stavki vezanih za WASH i marginalne grupe treba poboljšati na nacionalnom i (posebno) lokalnom nivou, kako bi se omogućilo pouzdano praćenje stanje napretka na polju WASH u marginalizovanim grupama. Ovo će zahtevati primenu novih i kompleksnijih metoda sakupljanja i obrade statističkih podataka o stanovništvu i opremljenosti njihovih domova.

Pandemija Covid-19 stvorila je čitav niz novih pitanja, od povećanih higijenskih zahteva (za šta je preduslov vodosnabdevanje), povećane ranjivosti ljudi koji žive u nelegalnim naseljima gde je održavanje socijalne distance teško, prebacivanje pažnje društva na zaštitu zdravlja i ekonomiju itd. U ovom trenutku teško je proceniti ukupan uticaj pandemije Covid-19 na stanje ljudskih prava na vodu sanitaciju i higijenu, ali se može očekivati da će veliki deo ovog uticaja imati barem privremeni negativan efekat na ostvarivanje WASH za marginalne grupe. Pandemija je možda stvorila priliku za poboljšanje WASH (posebno vodosnabdevanja) hitnim rešavanjem problema snabdevanja vodom ranjivih grupa, kako bi se higijenski zahtevi podigli na viši nivo zarad sprečavanja širenja Covid-19 (npr. Ministarstvo prosvete Srbije je 2020. iniciralo projekat čiji je cilj poboljšanje snabdevanja vodom i sanitarnih uslova u školama u Srbiji).

Na kraju, postoji niz izazova vezanih za WASH i marginalne grupe:

- Potreba za obrazovanjem pripadnika marginalnih grupa o njihovim pravima.
- Ohrabriti učešće marginalnih grupa u konsultacijama i procesima koji definišu mere za poboljšanje njihovog društvenog i ekonomskog statusa, uključujući potpuni pristup WASH
- Promovisanje dobre WASH prakse.

ZAKLJUČAK

Ustav Republike Srbije ne prepoznaje jednoznačno pravo na vodu i sanitaciju kao samostalno ljudsko pravo. Međutim, prepoznaje druga prava koja osiguravaju jednakost, zdravlje i kulturnu dobrobit ljudi, a koja implicitno uključuju komponente WASH. Postoji nedostatak u nacionalnim i lokalnim propisima koji se odnose na ostvarenje ljudskih prava na vodu za piće, sanitaciju i higijenu koje je potrebno rešiti, a jačanje kapaciteta je potrebno na svim nivoima uprave. Važno je napomenuti da bez rešavanje pitanja obezbeđenja adekvatne vode za piće, sanitacije i higijene za marginalizovane grupe, Srbija neće moći da ispuni Tačku 6.1 cilja održivog razvoja UN (UN SDG 6) u predviđenom roku do 2030. godine.

Postoji niz mogućih mera koje se mogu preporučiti kako bi se osigurala primena principa ljudskih prava na vodu, sanitaciju i higijenu u Srbiji. Tokom proteklih nekoliko decenija Srbija se suočila sa raznim i ozbiljnim izazovima vezanim za WASH za marginalizovane grupe, posebno za romsku populaciju, izbeglice, interno raseljena lica i migrante. Vremenom su se mere postepeno menjale od privremenih hitnih mera za WASH do složenih dugoročnih rešenja, uključujući integraciju i uključivanje marginalnih grupa, koji uključuju WASH kao jednu od komponenti. U budućnosti treba nastaviti sa primenom dugoročnih integrativnih mera i ubrzati donošenje i primenu odgovarajućih akcionih planova za unapređenje WASH marginalizovanim grupama.

LITERATURA:

- Allen R., (2016). Support for IDPs in Serbia, Abridged Report and Recommendations, UNHCR
- Allen R., (2016). Support for IDPs in Serbia, Consolidated Report and Program Strategy, UNHCR
- Bobić M. (2014). Census of Population, Households and Dwellings 2011 in the Republic of Serbia, "Homeless People", RS Statistical Office, supported by the EU
- Commissariat for Refugees and Migration of the Republic of Serbia, (2018). Situation and Needs of Internally Displaced Persons, May 2018
- Government of R Serbia (2018). Migration profile of Republic of Serbia for 2018
- Human Rights Council (2016) Thirty-first session, Agenda item 3, Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development: Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, and on the right to non-discrimination in this context on her mission to Serbia and Kosovo, 26 February 2016
- International Organization for Migration – IOM (2013) Best Practices in the Implementation of Local Action Plans for Resolving the Issues of Refugees, Internally Displaced Persons and Returnees under the Readmission Agreement (in Serbian)
- Joint Declaration on Ending Displacement and Providing Permanent Solutions for Vulnerable Refugees and Internally Displaced Persons, Ministers of the Republic of Serbia, the Republic of Croatia, the Republic of Montenegro and Bosnia and Herzegovina
- Markovic M.M., (2014). Census of Population, Households and Dwellings 2011 in the Republic of Serbia, "Persons with Disabilities in Serbia", RS Statistical Office, supported by the EU
- Public Health Institute Milan Jovanovic Batut (2019). Report on Risk Factors for Children's Health in the School Environment For 2018
- R. of Serbia Government (2014). National strategy for refugees and internally displaced persons from 2015 to 2020
- R. of Serbia Government (2015). The strategy of social inclusion of Roma for the period from 2016 to 2025
- R. of Serbia Government (2017). Water Management Strategy of R. of Serbia till 2034
- R. of Serbia Ministry of Construction, Transport and Infrastructure (2019). Sustainable and Integrated Urban Development Strategy of the Republic of Serbia until 2030
- RS Statistical Office (2013) Survey on Income and Living Conditions – SILC
- RS Statistical Office (2018) Survey on Income and Living Conditions – SILC
- R. of Serbia Statistical Office (2018). Report: Poverty and social inequality
- Regional Housing Program, UNHCR, OSCE, EU, CEB
- UN General Assembly (2010). Resolution 64/292. The human right to water and sanitation
- UNHCR (2017). Regional Plan for Responding to the Refugee and Migrant Crisis for Europe, UNHCR
- World Health Organisation (2019). National systems to support drinking-water, sanitation and hygiene: Global status report 2019 – UN-Water Global Analysis and Assessment of Sanitation and Drinking-Water 2019 Report (GLAAS)
- World Health Organization (2009). Water, sanitation and hygiene standards for schools in low-cost settings. WHO
- WSSCC & UNHROHC: Roundtable on interdependencies and mutual impacts between the human rights to water and sanitation and other human rights, particularly for left behind groups, Expert consultation for WSSCC's Strategy 2021 – 2025
- Радовановић S., Knezević A. (2014). 2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia, "Roma in Serbia", RS Statistical Office, Belgrade, supported by the EU
- Conference of European Statisticians (2006) Recommendations for the 2010 Census of Population and Housing, UN, New York and Geneva
- UNECE and WHO Office for Europe (2012) No One Left Behind, Good Practices to Ensure Equitable Access to Water and Sanitation in the Pan-European Region

UNECE and WHO Office for Europe (2019) The Human Rights to Water and Sanitation in Practice. Findings and lessons learned from the work on equitable access to water and sanitation under the Protocol on Water and Health in the pan-European region

DRAFT